

PREDROMANIKA

karakteristike vremena

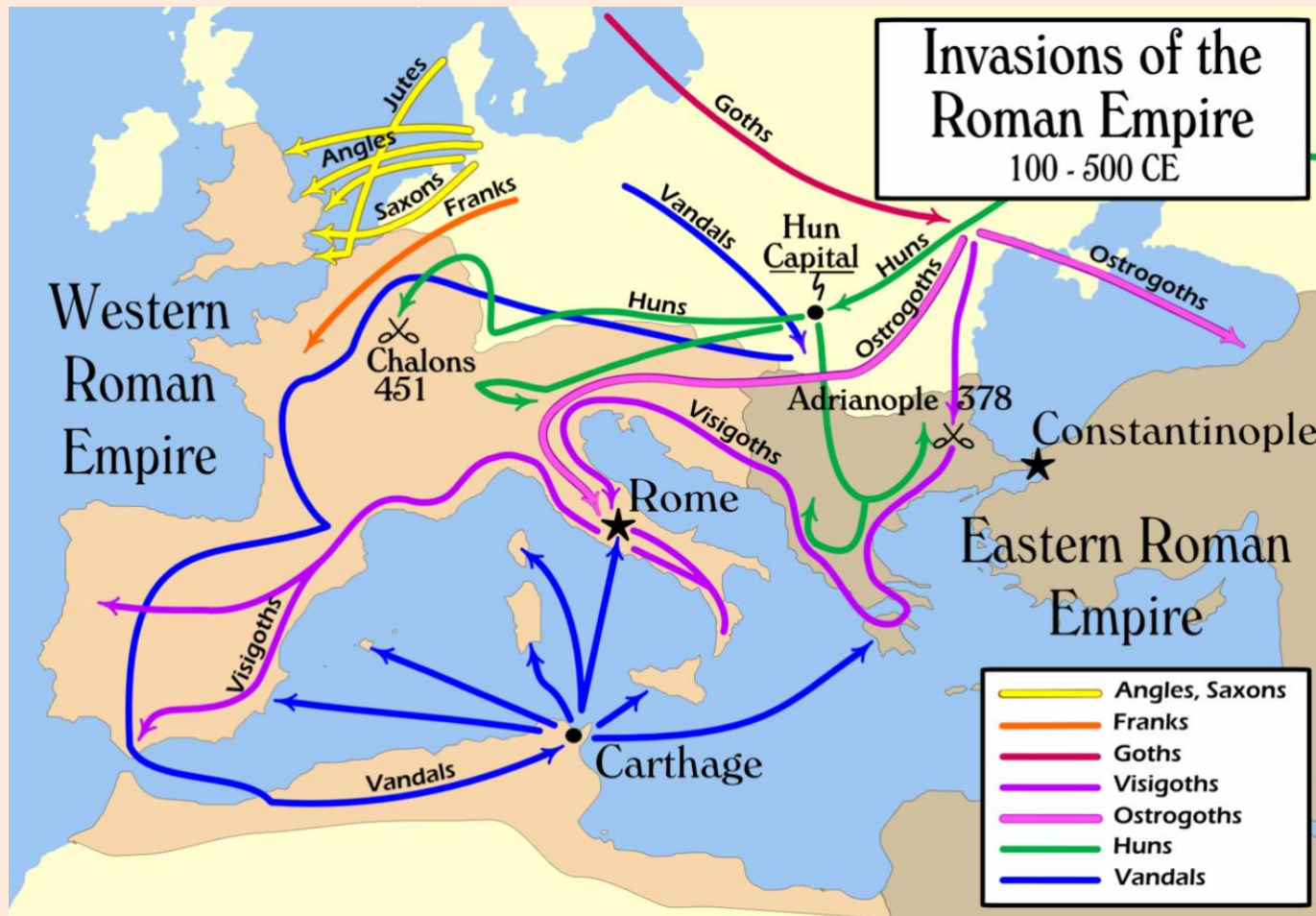
- razdoblje između **antike** i **romanike**
- **antika** prestaje s propašću Zapadnog Rimskog Carstva
- 6. i 7.st. je razdoblje **velikih seoba naroda**
- barbari prodiru na oslabljeno i podijeljeno Zapadno Rimsko Carstvo
- barbari nemaju razvijenu arhitekturu, kiparstvo i slikarstvo, a i nepismeni su
- barbari se miješaju s rimskim starosjediocima, postupno prihvaćaju kršćanstvo, latinski jezik i pismenost
- u početku se na tlu Europe formiraju male države, zatim one malo veće, koje su se održale do danas, na pr. Franačka država

Umjetnost predromanike

PREDROMANIKA

- **kulturno i umjetničko razdoblje od 7. do 10. st.**
- to je umjetnost novodoseljenih naroda na području Zapadne Europe, tj. područja Zapadnog Rimskog Carstva:
 - Vikinga (Skandinavija)
 - Iraca (Irska)
 - Angla i Sasa (Britanija)
 - Franaka (Francuska)
 - Vizigota (Španjolska)
 - Ostrogota i Langobarda (Italija)
 - Slavena (Hrvatska)

Invazija na Rimsko Carstvo

- likovno izražavanje u predromanici nastaje miješanjem **antičke tradicije i likovnog nasljeđa barbarskih naroda**, kojeg su oni donijeli sa sobom
- 7. i 8. st. – „**mračno doba**” - nepismenost i stalni ratovi su uzrok što postoji vrlo malo tragova o umjetnosti toga vremena
- veliku ulogu u stvaranju srednjevjekovne europske kulture ima **kršćanstvo**, naročito red **benediktinaca**, a nova žarišta kulture i umjetnosti su **samostani i dvor**
- najrazvijenija država na Europskom tlu toga vremena bila je **Franačka država**

Karta Franačke države

- **Franačka država** osnovana je 511.g. na području nekadašnje rimske provincije **Galije** (današnja Francuska), osniva je Klodvig iz porodice Merovinga
- predromanička umjetnost na franačkom području dijeli se na **merovinško razdoblje** i **karolinško razdoblje**

1) Merovinška umjetnost

- razdoblje od 7.st.i gotovo cijelo 8.st.
- 8. st. - dinastija Merovinga

arhitektura

- pretežno sakralni objekti
- **crkve – longitudinalne** (uzor su ranokršćanske bazilike) ili **centralni tip** crkve
- **krstionice**
- unutar crkve se gradi **kripta** – prostor ispod oltara u kojem se čuvaju relikvije ili grobnica sa sarkofagom

kiparstvo

- uglavnom u vidu **reljefa** koji je vezan uz sarkofage, nadgrobne ploče, crkvene ograde, kapitele
- **motivi reljefa:**
 - **ornamenti** (geometrijski ili biljni)
 - **natpisi**
 - **ljudski lik** (rijetko prisutan, ako postoji, neproporcionalan je, nema volumena)

slikarstvo

- u vidu **knjižnog** slikarstva (oslikavanje knjiga, najčešće religijskih)
- **iluminacije** – su ilustracije rukopisa, a izvode se:
 - **ornamentima** (geometrijski motivi, stilizirani vitičasti biljni motivi), pleter
 - **inicijalima** (na pr. ukrašeno početno slovo odlomka knjige)
 - **minijaturama** (male figuralne slike, obično prikazuju evanđeliste)

Ilustracija knjige - ornament

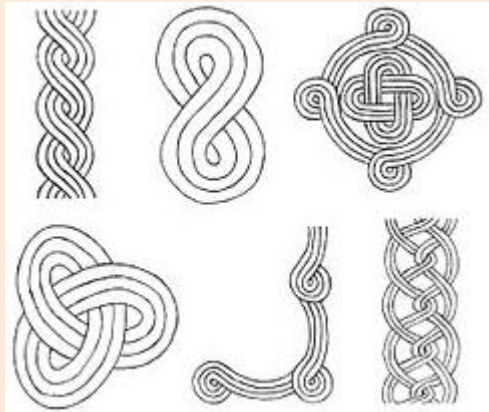

Krstionica ukrašena reljefima i natpisima

minijatura

inicial

pleter

2) Karolinška umjetnost

- kraj 8.st do sredine 10.st.
- na prijelazu iz 8. u 9. st. započinje vladavina dinastije Karolinga – naziv karolinška umjetnost
- 800. g. **Karlo Veliki** okrunjen od rimskog pape Lava III za cara Svetog Rimskog Carstva – učvrstio položaj Franačke države i nastoji ponovo obnoviti Zapadno Rimsko Carstvo
- Karlo Veliki je nepismen ali želi obnoviti rimsku tradiciju u jeziku, pismu, kulturi i umjetnosti
- širi kršćansku vjeru na narode koji su doselili na ova područja – iz tih razloga se ovo razdoblje zove još i **karolinška renesansa**
- inicira prepisivanje knjiga, što obično rade redovnici, a prepisuju se religijska štiva, ali i knjige iz antike

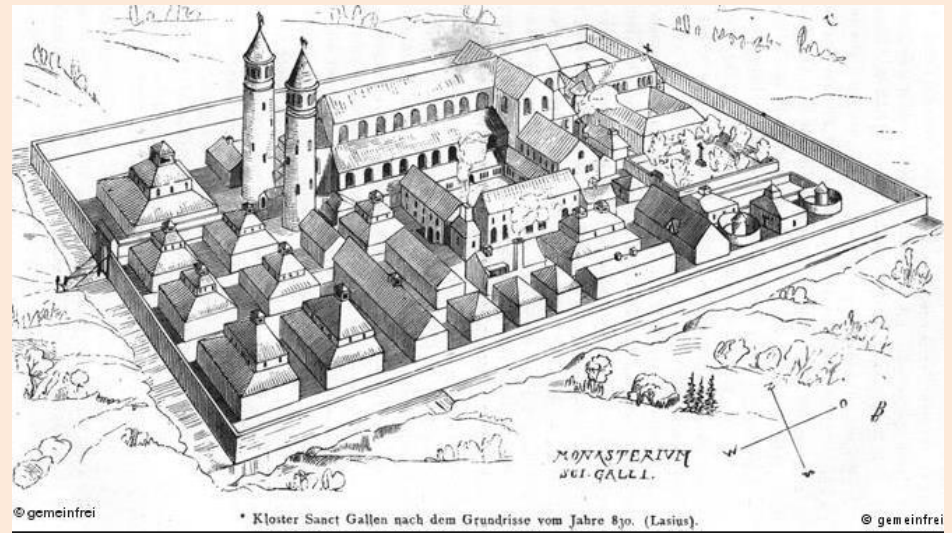
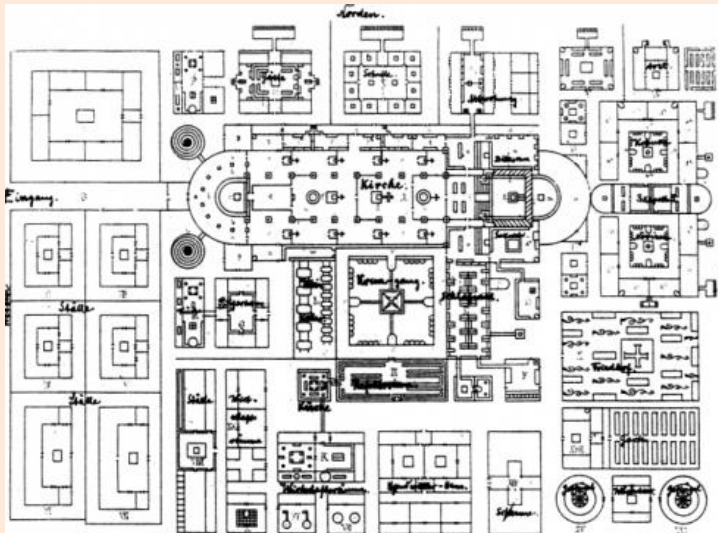
arhitektura

samostani

- 6.st. osniva se **crkveni red benediktinaca**(važan crkveni red srednjeg vijeka, nositelji pismenosti)
- potiču **intelektualni i fizički** rad (uzrečica ORA ET LABORA – moli i radi)
- intelektualni rad je podrazumijevao prepisivanje rukopisa, te studiranje teologije i pisma
- bave se misionarskim radom i zaslužni su za širenje kršćanstva
- grade se benediktinski **samostani** po cijeloj Europi – **centri su pismenosti, učenosti, kulture i umjetnosti**
- benediktinci su se bavili i uzgojem bilja, graditeljstvom, medicinom, raznim obrtima

- organizacija samostana:
- **tlocrt** kompleksa – **geometrijski pravilan, ograđen zidom**
- u središtu kompleksa je **bazilika**, oko nje različite izdvojene cjeline različitih funkcija (**klaustar** – zatvoreno dvorište okruženo trijemom s arkadama, **dormitorij** – spavaonice, **skriptorij** – pisarnica, **knjižnice, blagovaonice, groblje, bolnica, vrtovi** itd.)
- bazilike su jako skromne, jednostavne
- samostan je bila **potpuno neovisna gospodarsko arhitektonska cjelina**, unutar kojeg su korisnici mogli zadovoljiti sve svoje potrebe

Tlocrt i 3D prikaz benediktinskog samostana SANKT GALLEN, Švicarska, 9. st.

crkve

općenito o crkvama

- gradnja uglavnom izduženih pravokutnih crkava
- inovacija - **westverk** (njem. za zapadni stil) je monumentalni oblik zapadnog pročelja crkve u srednjevjekovnoj arhitekturi predromanike (Starohrvatska umjetnost), i romanike
- **westverk** karakterizira monumentalno zapadno pročelje koje se sastoji od nekoliko katova iznad središnjeg portala, obično između dva tornja, dok se unutra nalazi vestibul (predvorje), kapela, i nekoliko galerija koje gledaju na središnji brod
- **masivnost** je jedna od karakteristika predromanike

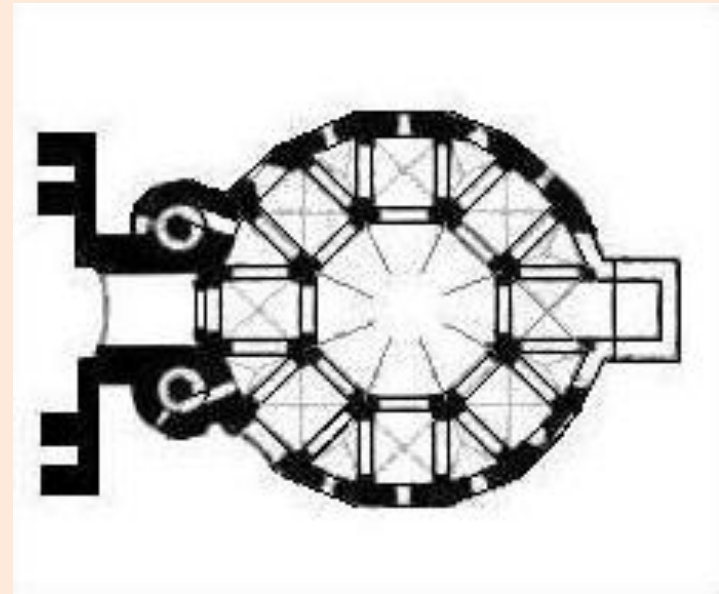
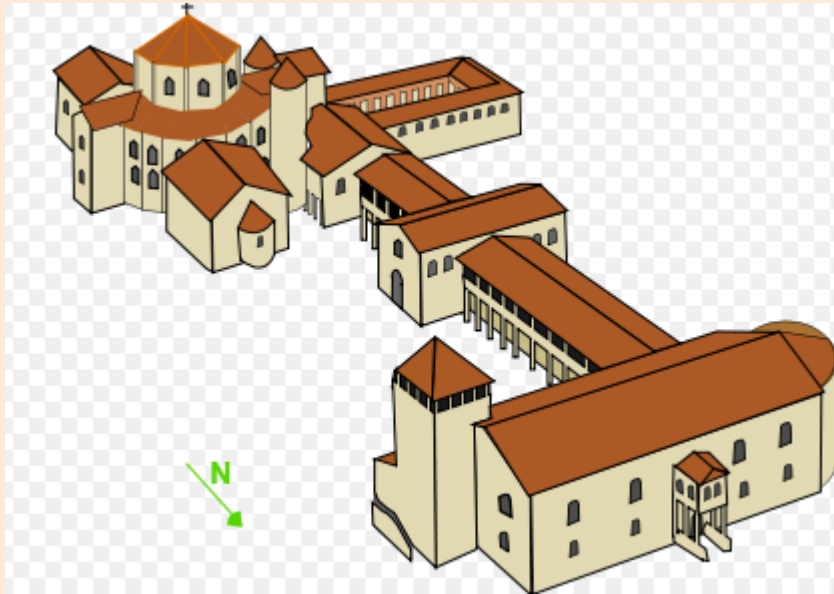
Westwerk opatije Corvey

primjeri :

1. DVORSKA KAPELA KARLA VELIKOG , Aachen, Njemačka(danas), 8.-9.st.
 - najznačajnija crkva toga razdoblja
 - centralna građevina, oko oktogonalne jezgre su ophod (deambulatorij) i gornja galerija, dok je vanjski omotač šesnaestostraničnog oblika
 - uzor za gradnju kapele je crkva San Vitale iz Ravenne

Carški kompleks Karla Velikog u Aachenu i tlocrt dvorske kapele

unutrašnjost Aachenske kapele, pogled prema svetištu
gdje se vide arkade u prizemlju i visoke arkade galerije

2. ULAZ U SAMOSTAN U LORSCHU, Njemačka, 9. st.

- ulazna vrata u samostan su sačuvana iz karolinškog vremena
- vidljivi spoj **rimskog slavoluka** (lučni prolaz, polustupovi) i elemenata autohtone gradnje (slijepe arkade bez baza, polikromni zidovi)

kiparstvo

- javlja se u vidu **reljefa** vezano uz sarkofage i crkveni namještaj
- reljef je plitak, uglavnom plošan, nema prikaza prostora
- u karolinškom razdoblju se češće javlja ljudski lik nego u merovinškom
- što se tiče kompozicije vlada:
 - **zakon kadra** – motiv je omeđen okvirom, likovi imaju položaj i veličinu da mogu stati u okvir
 - **horror vacui** – strah od praznog prostora, cijeli prostor u kompoziciji je ispunjen
 - **zakon hijerarhije figure** je prisutan ponekad (važniji likovi su veći)
- osim ljudskog lika koristi se ornament u obliku **pletera**

primjer

Krist u slavi, plitki reljef iz Cividalea, Italija

- u središtu je Krist, uz njega arkandželi Mihael i Gabrijel, a **mandrolu** pridržavaju sa svake strane po dva anđela

(mandrola – okvir bademastog oblika oko Krista ili Bogorodice)

- prostor između figura je ispunjen cvjetovima i križem
- reljef je plitak, u zakonu kadra, hijerarhija figura, horror vacui, oblici su plošni, nema prikaza prostora, likovi nisu proporcionalni

slikarstvo

- **knjižno** slikarstvo u vidu **iluminacija** koje se izvode kao:
- **ornamenti** (geometrijski motivi, stilizirani vitičasti, biljni motivi, pleter)
- **inicijalima** (početna slova odlomaka u krasopisu)
- **minijaturama** (male slike prikazom likova, najčešće evanđelista)
- u karolinškom razdoblju prevladavaju minijature
- likovi prestaju biti plošni, nastoji se prikazati dubina

Molitvenik Karla Ćelavog, između
855. i 869.

Karlo Veliki s papama , Sakramentarij
Karla Ćelavog

STAROHRVATSKA UMJETNOST

karakteristike vremena

- Hrvati su se početkom **7. st.** s Avarima i drugim Slavenima iz sjeverne Europe preselili na jug, na područje rimskih provincija Panonije, Dalmacije i Istre
- Hrvati su tada bili na razvojnoj razini brončanog i željeznog doba, te nisu znali uživati u blagodatkama grada
- u 7. st. su Hrvati zajedno s Avarima zauzeli grad Salonu (začetak grada Splita, šest kilometara sjeverno od Splita), koja je bila glavni grad rimske provincije Dalmacije
- naseljavali su se ispod zidina gradova, u njihovoj blizini, na obližnjim rijekama (npr. Otok na ušću rijeke Jadro ispred Salone)
- postepeno su prihvatili kršćanstvo, oformili su prve čvršće državne organizacije, a gornji slojevi društva upoznali su i latinski jezik i pismo
- od 9. do 11. st. traje razdoblje prve samostalne HRVATSKE DRŽAVE

ostaci Salone, antičkog glavnog grada provincije Dalmacije

- nastanak hrvatske države se zbog nedostatka izvora može pratiti tek od kraja 8. i početka 9. stoljeća
- u početku je Hrvatska bila **kneževina** (Višeslav, Borna, Mislav, Trpimir I, Zdeslav, Domagoj)
- u 10.st. i u 11. st. Hrvatska je **kraljevina** (Tomislav 925.g. , Trpimir II, Krešimir I, Miroslav itd.)
- starohrvatsku umjetnost pratimo od 9. do 11 st.

- u 9. stoljeću, kada su se ustanovile stabilne hrvatske kneževine, nastaje nova arhitektura jasnih predromaničkih odlika – **starohrvatska umjetnost**
- najprepoznatljiviji su utjecaji Franačke države sa zapada i Bizantskog Carstva sa istoka
- kasnoantički utjecaj je bio najjači u Dalmaciji zbog gustoće kasnoantičke urbanizacije
- postepeno je taj utjecaj negiran i dolazi do pojednostavljivanja, mijenjanja naslijeđenih oblika i čak stvaranja originalnih tipova građevina

arhitektura

- sačuvani su ostaci brojnih crkava, desetak većih i stotinjak manjih
- starohrvatske crkve su najznačajniji povijesni spomenici iz tog razdoblja – na gredama i zabatima **oltarnih pregrada, na ciboriju** ili na **portalu** uklesana su imena hrvatskih knezova i župana
- **utjecaji na starohrvatsku arhitekturu:**
 - 1) graditeljsko naslijeđe koje su Hrvati zatekli na jadranskoj obali** – osnova je uzdužna, jednobrodna ili trobrodna crkva, utjecaj ranokršćanskog razdoblja, postojeće crkve stradale u seobi, obnavljane u skromnijem obliku

2) prisustvo kupole – utjecaj Bizanta

3) zapadno pročelje – utjecaj karolinške arhitekture (westverk)

- pod ovim utjecajima stvaraju se arhitektonski tipovi koji su specifični za starohrvatsku umjetnost
- postoje ovi tipovi tlocrta u starohrvatskoj arhitekturi:
 - **centralni tlocrti:** kružni, križni, trolisni, četverolisni, peterolisni, šesterolisni
 - **longitudinalni tlocrti:** jednobrodni ili višebrodni

tehnika gradnje starohrvatskih crkava

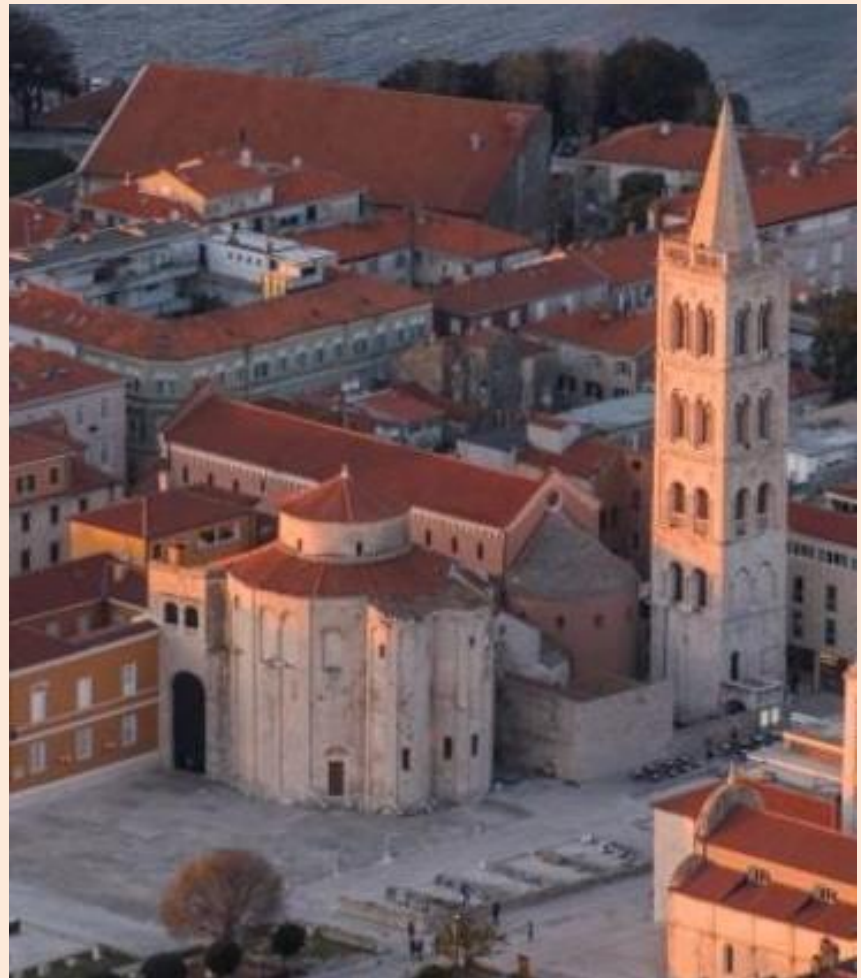
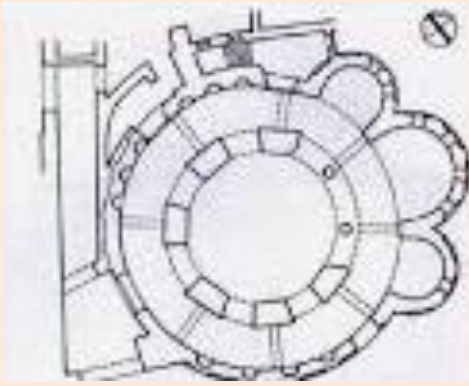
- zidanje zida nepravilno klesanim kamenom s debelim slojem morta
- žbukane su izvana i iznutra
- pokrov – plosnate kamene ploče
- ponekad korištenje svodova (svod-zaobljena gornja granica unutarnjeg prostora)

Primjeri:

1. **CRKVA SV. DONATA**, Zadar, početak 9.st.

- najsloženija, ujedno i najveća građevina predromaničkog razdoblja u Hrvatskoj
- **centralna** građevina, promjera 22 m, visine 27 m
- građena na nekadašnjem rimskom forumu
- oblik tlocrta je **kružni**, središnji dio ima **tambur** nad kojim je stožasti krov
- središnji prostor je od ophoda odjeljen sa 6 masivnih stubova i 2 stupa
- ophod je u prizemlju nadsvođen bačvastim svodom, a na katu ima galeriju
- crkva na istočnoj strani ima **3 apside** (idu kroz cijelu visinu građevine, a nekad je crkva bila posvećena sv. Trojstvu)
- materijal za gradnju – **grubo klesani kamen**
- tijelo crkve je sastavljeno od različitih volumena – valjaka, poluvaljaka, stošca
- na zidovima s vanjske strane vidimo **lezene** – to je naziv za plitki vertikalni istak u obliku pilastra, koji istodobno ojačava i ukrašava te raščlanjuje zidnu plohu, vrlo često su povezane nizovima slijepih lukova (arkade)
- česta je usporedba ove crkve s Dvorskom kapelom u Aachenu

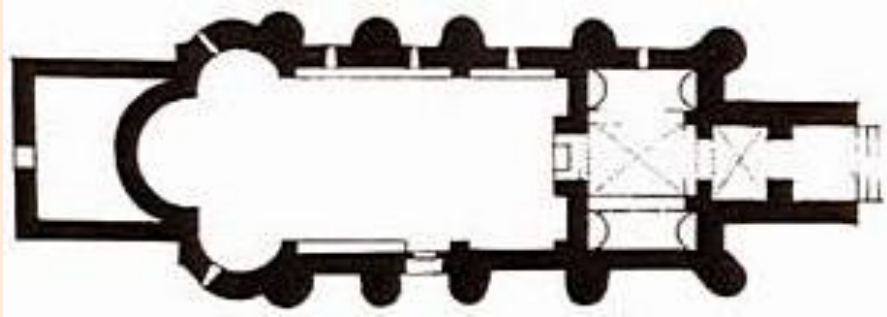
tlocrt, presjek i položaj crkve sv. Donata na nekadašnjem rimskom forumu

2) CRKVA SV. SPASA, vrelo rijeke Cetine, 9.st.

- **longitudinalna, jednobrodna** crkva
- na istočnoj strani **troapsidalno** svetište u obliku **trolista** (središnja apsida je naknadno zamjenjena većom, kvadrtnom)
- ova crkva je izgrađena od velikih komada kamena lomljenca sa debelim slojem morta i ističe se svojom originalnom arhitekturom
- crkvom dominira **snažan zvonik** na mjestu ulaza (**westwerk**)
- zidove podupiru polukružni potporni polustupovi koji joj daju dojam utvrde (**kontrafore**), izvana
- ojačanje zidova iznutra riješeno je korištenjem **lezena**

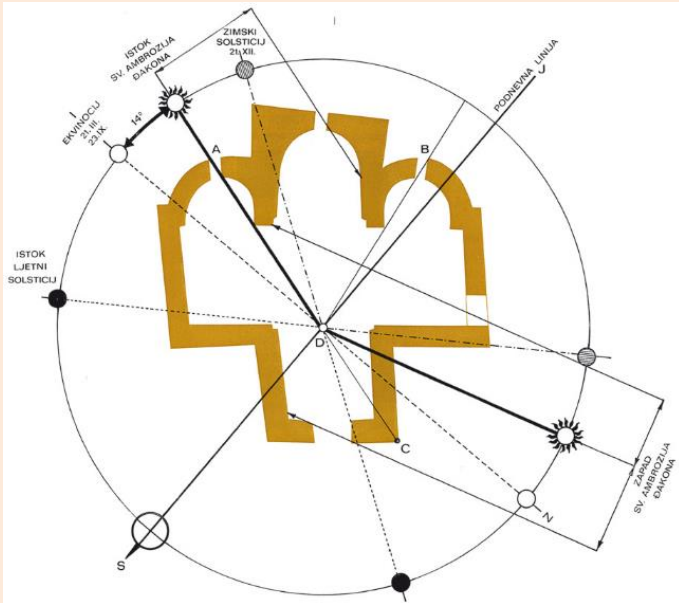

unutrašnjost crkve sv. Spasa

crkva sv. Spasa

3) CRKVA SV. KRIŽA, Nin, 9.st.

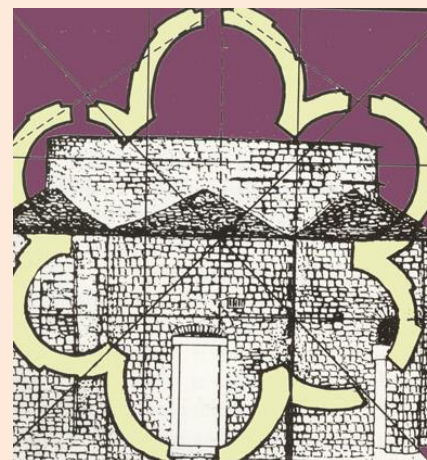
- **centralni** tlocrt u obliku **jednakokračnog križa**
- **tri apside** na istočnoj strani (središnja apside je u produžetku središnjeg broda ali se izvana ne vidi, druge dvije su na poprečnom brodu i vidljive su izvana)
- nad križištem je **kupola na tamburu**
- materijal je **grubo klesani kamen** povezan debelim slojem morta
- u tlocrtu su vidljive „nepravilnosti“, koje su se smatrale greškama graditelja – istraživanja su pokazala da se je tlocrt zakretao i prilagođavao kretanju sunca u pojedinim godišnjim dobima

4) CRKVA SV. NIKOLE, pored Nina, 11.st.

5) CRKVA SV. TROJSTVA, Split, 9.st.

kiparstvo

- javlja se u vidu **reljefa**, pune plastike nema
- prisutan je **zakon kadra, hijerarhija figure i horror vacui**
- reljef je **plitak**, izražena je plošnost i osnovni likovni element je **linija**
- česti motiv je **pleter**, prisutna geometrizacija i simetrija
- reljef je najčešće vezan uz **oltarne pregrade**

oltarne pregrade

- to su pregrade u starohrvatskoj crkvi koje dijele prostor za vjernike od prostora oltara u koji ulazi samo svećenik
- elementi od kojih se je obično sastojala pregrada – **pilastri** (pravokutni polustup prislonjen uz zid koji služi njegovom ojačanju), u okvir koji čine pilastri ulažu se **pluteji** (kamene ploče koje služe kao ispuna) i najčešće su ukrašene reljefom, **stupovi** koji stoje na pilastrima i nose **gredu**, u sredini je prolaz (polukružni luk u trokutnom zabatu)
- **reljef** na plutejima je bio **plitki**, a u vidu **pletera**, **prizora s likovima iz evanđelja**, **prikaza hrvatskih kneževa i kraljeva** ili **natpisa**

oltarna pregrada

pretpostavka da je prolaz nastao po uzoru na zabat peristila Dioklecijanove palače

starohrvatski pleter

- je geometrijski ornament
- motivi tih pletera su preuzeti iz antičke umjetnosti (valovi, troprute pletenice, pentagrami, mreže rombova...), no dok su u antici ti ornamenti služili samo kao okvir, u predromanici oni ispunjavaju cijelu površinu
- pleter je bio bojan crveno, plavo i zlatno

pleter

pentagram

natpisi

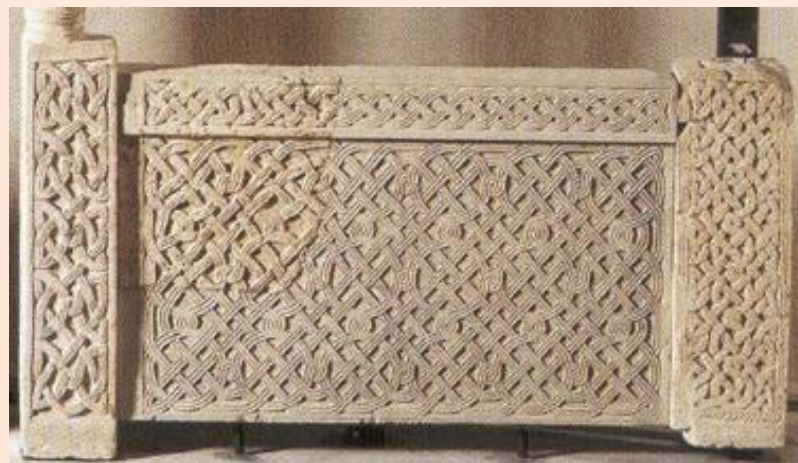
- prisutni na:
 - gredama i luku zabata oltarnih pregrada
 - nadvratnicima starohrvatskih crkava, ciborijima
- natpisi na latinskom jeziku i pismu, krajem 11.st. javljaju se i natpisi na hrvatskom jeziku na glagoljici i ćirilici
- važni su jer spominju kome je crkva posvećena, tko ju je i kad sagradio – važan izvor povijesnih podataka

primjeri:

1. OLTARNA OGRADA, Crkvina, Gornji Koljani, 9.st.

2. PLUTEJ IZ KOLJANA, Gornji Koljani kod Vrlike, 9.st.

3.PLOČA OLTARNE PREGRADE (PLUTEJ), crkva sv.
Nediljice, Zadar, 11. st.

Pokolj nevine dječice i bijeg u Egipat

natpisi

Pleter s natpisom kneza Branimira iz 9. st.
(Muć Gornji).

Plutej s likom hrvatskog
vladara, Split, 11.st.
- nekad je bio dio oltarne
pregrade neke crkve,
poslije ugrađen u parapet
krsnog zdenca krstionice u
Splitu

Ciborij - u katoličkim crkvama, nadgradnja nad oltarom, obično na 4 do 6 stupova, koji nose krov različitih oblika
- pojavljuje se od 4. st. u starokršćanskim bazilikama, potom u predromaničkim, romaničkim i gotičkim crkvama te u baroku

Ciborij iz Biskupije kraj Knina, 11.st.